

## HOMIL YOQUBOV QARASHLARINING ADABIY JARAYONGA TA'SIRI

M.Asqarova  
Qo'qon davlat universiteti

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada o'zbek adabiyotshunosligining yirik vakili Homil Yoqubovning ilmiy-estetik qarashlari, uning adabiy jarayon, adabiy tanqid, mumtoz merosning talqini va zamonaviy badiiy tafakkur taraqqiyotiga ko'rsatgan ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqot Yoqubov metodologiyasining nazariy manbalari, adabiyot tarixi va tanqididagi o'rni hamda uning ilmiy maktabining shakllanishiga bag'ishlanadi.

**Kalit so'zlar:** Homil Yoqubov, adabiy jarayon, adabiy tanqid, jadidchilik, mumtoz meros, metodologiya, realizm

## THE IMPACT OF KOMIL YAKUBOV'S VIEWS ON THE LITERARY PROCESS

M.Asqarova  
Kokand State University

**Abstract:** This article analyzes the scientific and aesthetic views of Homil Yakubov, a prominent representative of Uzbek literary studies, his influence on the literary process, literary criticism, interpretation of classical heritage, and the development of modern artistic thought. The study is devoted to the theoretical sources of Yakubov's methodology, its role in the history and criticism of literature, and the formation of his scientific school.

**Keywords:** Homil Yakubov, literary process, literary criticism, Jadidism, classical heritage, methodology, realism

O'zbek adabiyotshunoslik maktabida Homil Yoqubovning tutgan o'rni alohida bo'lib, u o'zbek adabiyotining tarixiy, nazariy va estetik masalalarini milliy tafakkur manzarasida yoritishga intilgan olimlar sirasiga kiradi. Tadqiqotchi sifatida Yoqubov adabiy jarayonni yagona, uzluksiz taraqqiyot sifatida ko'rgan. Uning ilmiy merosida mumtoz adabiyot talqini, jadidchilik ruhini baholash, zamonaviy adabiy jarayonning metodologik asoslarini aniqlash kabi yo'nalishlar alohida o'rin tutadi.

Yoqubovning ilmiy qarashlari adabiy jarayonning ma'naviy, estetik va tarixiy ildizlarini o'rganish orqali badiiy tafakkur rivojining izchil xaritasini yaratishga xizmat qilgan.

Olim ilmiy merosi o'zbek adabiyotining katta davrlarini qamrab olgan bo'lib, Homil Yoqubov ijodiy ishlari qatoridan Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va ijodidan tortib, Turdi Farog'iy, Muqimiy asarlarigacha, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon, Oybek ijodidan to Sharof Rashidov asarlarigacha tadqiq qilgan. Adabiy jarayonga yangicha qarashlar, yangicha talqinlarni olib kira olgan. Ilmiy tadqiqot qamrovining bu qadar kengligi Homil Yoqubov ijodini alohida ajratib turuvchi xususiyat bo'lsa, uning ijodiy me'rosini davr siyosati nuqtai-nazaridan adolatli tadqiq etish shunchalik murakkabdir.

Homil Yoqubov ilmiy merosini quyidagi tasnif asosida o'rganish mumkin:

- Navoiy ijodiga oid tadqiqotlar;
- Bobur she'riyati va "Boburnoma" memuar asariga oid ilmiy ishlar;
- XVII asr Buxoro ijodiy maktabi vakili Turdi Farog'iy adabiy merosiga oid;
- Qo'qon adabiy muhitining vakili Muqimiy va Hamza Hakimzoda Niyoziy ijodining o'rganilishi;
- XX asr adabiyoti vakillari G'afur G'ulom, Hamid Olimjon, Oybek va Sharof Rashidov ijodiga oid izchil tadqiqotlar;

Homil Yoqubovning ilmiy yondashuvlari uch asosiy nazariy poydevorga tayanadi:

Tarixiylik tamoyili

Yoqubovning fikricha, adabiy jarayon jamiyat tarixining muhim bo'lagidir. Shuning uchun matnni o'rganishda davr ruhiyatini, ijtimoiy ongini, estetik me'yorlarni hisobga olish zarur. Uning fikri mazmunan quyidagicha:

"Har qanday badiiy matn - o'z zamonining ichki sur'ati, shuuriy manzarasi. Asarni tushunmoq uchun avvalo davrni anglamoq lozim." Bu tamoyil Yoqubovning Bobur, Navoiy, Mashrab, Ogahiy haqidagi tadqiqotlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Badiiylik tamoyili

Yoqubov adabiy asarning mohiyatini estetik, badiiy qadriyatlar orqali anglash zaruriyatini ta'kidlagan. U nazarida badiiylik - adabiyotning asosiy mezonidir. Uning ta'kidlashicha: "Adabiy asar qiymatini belgilovchi eng muhim narsa - badiiy haqiqatdir."

Adabiy tafakkur uzluksizligi

Yoqubovning eng muhim nazariy g'oyalaridan biri - adabiyot tarixining uzluksizligi. Uningcha, mumtoz va zamonaviy adabiyot o'rtasida tafakkur uzilmaydi; ular bir-birini to'ldiruvchi estetik makon yaratadi.

Yoqubov adabiy jarayonni alohida yozuvchilar ijodi bilan emas, balki: tarixiy tajribalar, estetik izlanishlar, janr taraqqiyoti, badiiy tafakkur ritmi yig'indisi sifatida talqin qiladi. Uning nazariyasiga ko'ra: "Avlodlar ijodi bir-biridan mustaqil emas, ular badiiy tafakkurning uzluksiz tizimini tashkil etadi." Bu qarash adabiyotning rivojlanish jarayonini dinamik jarayon sifatida o'rganish imkonini beradi.

Yoqubov zamonaviy yozuvchining ma'naviy mohiyatini alohida tahlil qilgan.

Uning nazariyasida yozuvchi: jamiyatning ma'naviy ongini ifoda etuvchi, badiiy tafakkurda yetakchi pozitsiyaga ega bo'lgan, ma'naviy mas'uliyati yuksak shaxs sifatida talqin etiladi. Uning fikricha: "Ijod jarayoni - ruhiy va ma'naviy javobgarlikni talab etadigan jarayondir." Bu tushuncha 1960-1990-yillar adabiyotida ijodkor shaxsiyatiga e'tibor kuchayishiga olib keldi.

Yoqubov mumtoz adabiyotga nafaqat tarixiy matn sifatida, balki zamonaviy madaniyat bilan uzviy bog'liq bo'lgan tirik matn sifatida yondashgan. Uning fikri mazmunan quyidagicha: "Mumtoz matn har avlod uchun qayta talqin qilinishi zarur bo'lgan estetik makondir." Bu yondashuv: Navoiyshunoslik, Boburshunoslik, mumtoz lirika talqini sohalarida yangi bosqich yaratdi.

H.Yoqubov va jadid adabiy tafakkurida o'z pozitsiyasiga ega. Yoqubov jadid adabiy merosini o'rganishda sovet mafkurasi bosimi ostida ham haqqoniy ilmiy talqin yaratgan olimlardandir. Uning fikricha: "Jadidlar - milliy tafakkurni uyg'otgan badiiy maktab asoschilari." Yoqubov jadidlar merosida: modern badiiy tafakkur unsurlari, ma'rifiylik, milliy uyg'onish g'oyalari ustun ekanini asoslab berdi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, Homil Yoqubov o'zbek adabiyotshunosligi tarixida iz qoldirgan olimlardan biri bo'lib, uning adabiy jarayonga ko'rsatgan ta'siri quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- adabiy tafakkur uzluksizligi nazariyasini yaratdi;
- mumtoz merosni zamonaviy talqinda qayta ochdi;
- jadid adabiyotiga yuksak ilmiy baho berdi;
- zamonaviy adabiy tanqidning nazariy asoslarini mustahkamladi;
- yozuvchi shaxsiyatining ma'naviy vazifasini ilmiy asoslab berdi.

Homil Yoqubovning ilmiy merosi bugungi adabiyotshunoslik uchun ham metodologik asos bo'lib qolmoqda.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Yoqubov H. Zahiriddin Muhammad Bobur. - Toshkent: Fan, 1960.
2. Yoqubov H. Adabiyot nazariyasi masalalari. - Toshkent: Universitet, 1975.
3. Yoqubov H. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi masalalari. - Toshkent: Fan, 1982.
4. Yoqubov H. Tanlangan asarlar. - Toshkent: Ma'naviyat, 1995.
5. Asqarova M. Homil Yoqubov tadqiqida Navoiy ijodi. - "Filologiya masalalari", 2023.
6. Xudoqulov M. Homil Yoqubov - o'zbek adabiyotshunosligining yetuk namoyandasi. - "O'zbek tili va adabiyoti", 2018.
7. Normatov U. Adabiyotshunoslik va tanqid nazariyalari. - Toshkent, 2001.